

Is het bieden van vervangende nestgelegenheid aan Gierzwaluwen zinvol?

Dick A. Jonkers

Hoewel de Gierzwaluw niet in de nationale lijst van met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende soorten is opgenomen (Rode Lijst), lijkt het er wel op, dat de aantallen broedparen afnemen. Er zijn talloze aanwijzingen, dat Gierzwaluwen plaatselijk uit de bebouwing verdwenen en dat daar geen nieuwe vestigingen elders tegenover stonden. De oorzaak van het wegblijven van broedparen is de verdwijning van broedplaatsen door afbraak van huizen of anderssoortige gebouwen en renovaties. Verder dragen vervanging van dakpannen door typen die voor de soort ongeschikt zijn en isolatie van gebouwen hun steentje bij. Bij nieuwbouw ontstaat vrijwel nooit nestgelegenheid voor de soort. In de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (Teixeira 1979) wordt het totale aantal broedparen nog op 50.000-85.000 geschat. Of dit aantal paren nog steeds in ons land voorkomt, valt te betwijfelen, vooral ook omdat dit niet op basis van integrale inventarisaties is vastgesteld. De Gierzwaluw is een soort, die slechts is te inventariseren ten koste van zeer veel tijd. Met spanning wordt dan ook uitgezien naar de resultaten van een door Sovon opgezette inventarisatie, die in 1993 is begonnen. In Europees verband kampt men eveneens met het euvel van ontbrekende inventarisatiegegevens. Glutz van Blotzheim & Bauer (1980) maken alleen melding van het verdwijnen van de Gierzwaluw uit grote steden.

Gierzwaluwen bedreigd?

Onder de titel 'Gierzwaluwen in Amsterdam in gevaar' gaf Van der Weijden (1974) in 'Het Vogeljaar' als een der eersten in ons land het signaal dat er iets met de Gierzwaluwen aan de hand was. Deze publikatie leidde ertoe dat het onderzoek naar vervangende nestgelegenheid in een stroomversnelling kwam. Een dakpanfabrikant was bereid een dakpan te ontwikkelen die de Gierzwaluw mogelijkheden bood om daaronder te gaan broeden. Inmiddels zijn er diverse typen in de handel en kan van een groot aantal dakpantypen een speciale versie voor de deze vogelsoort worden geleverd. Daarnaast zijn er mogelijkheden om nestkasten of neststenen te leveren. Deze kunstmatige nestgelegenheid wordt al lange tijd aangeboden, maar of er voldoende resultaat mee werd geboekt, bleef onduidelijk. Op het leggen van gierzwaluwdakpannen viel de laatste jaren veel kritiek te beluisteren.

Enquête

Vogelbescherming en Sovon organiseerden in 1990 en 1991 een enquête naar de bezetting van vervangende nestgelegenheid. Beide organisaties stelden hun gegevens beschikbaar en deze worden hier nader toegelicht. Er werden ruim 1400 kunstmatige nestgelegenheden aangebracht; van zestig procent was bekend of er wel of geen bezetting was geweest. Vooral van de nestpannen waren weinig gegevens voorhanden (figuur 1).

soort nestgelegenheid	aantal	gecontroleerd	bezet
nestpan	882	492	30 (6,1%)
nestkast	394	266	39 (14,7%)
neststeen	134	111	25 (22,5%)

Figuur 1. Aantal aangebrachte kunstmatige nestgelegenheden voor Gierzwaluwen, gecontroleerd aantal en bezetting. (bronnen: Sovon, Vogelbescherming).

Nestdakpannen

Het succes van de nestpan is erg laag, al zijn er gegevens die er op duiden, dat er wel degelijk

De conclusie is dat het wel degelijk zin heeft om Gierzwaluwen vervangende nestgelegenheid aan te bieden. Foto: Piet Munsterman.

behoorlijk gebruik van kan worden gemaakt. Zo werden in Oost-Souburg elf van de vierendertig gelegde pannen bezet. Om op grond van de enquêteresultaten nu maar meteen te stoppen met het leggen van pannen, is een voorbarige maatregel. Preventief aanbrengen in de buurt van kolonies lijkt de kans op bezetting te bevorderen. Bij een kolonie in Bleiswijk die met afbraak werd bedreigd, werden in 1988 vijf pannen gelegd. Al in 1989 waren er daarvan twee in gebruik, nadat deze eerder door Spreeuwen waren gebruikt. In 1990 werden op een ander huis vijf pannen aangebracht, in de buurt van een grote kolonie die met afbraak werd bedreigd. Hiervan werden direct twee pannen bezet.

In veel gevallen worden pannen gelegd, zonder dat er eerst wordt gekeken of er wel Gierzwaluwen in de onmiddellijke omgeving huizen. Vooral de zogenaamde sneldekpannen worden veel verkocht. De daken van moderne huizen heb-

ben echter een veel te flauwe hellingshoek; op daken met een hellingshoek van minder dan 45° is het vrijwel uitgesloten dat daar ooit een Gierzwaluw tot broeden komt. Het zou beter zijn de kopgevels van huizen te gebruiken, waar loodrechte muren zijn. Het ontwikkelen van een afdekpan bij de kopgevels die broedmogelijkheid biedt, zou de kans op bezetting kunnen vergroten. Aan de sneldekpan zelf ligt het niet. In Sexbierum waren zes sneldekpannen die bij een kolonie waren gelegd, alle bezet en elf andere 'gewone' pannen eveneens. Het kan jaren duren voor de aangeboden mogelijkheden worden betrokken. Gewinning en ontdekking kunnen daarbij een rol spelen. In Hilversum werden op een plek waar een kolonie aanwezig was bij de dakrenovatie onmiddellijk nieuwe nestpannen aangebracht. Na jaren kwam er weer een Gierzwaluw op het dak tot broeden, niet in een van de zeventien nestpannen, maar achter een spleet die de vogel had ontdekt. Het wachten is op de eerste exemplaren die achter de pannen gaan broeden.

Bij het werken met pannen zouden eigenlijk een aantal regels moeten gelden:

- breng vooral in kaart waar broedparen voorkomen. Bij bedreiging kan dan snel worden ingegrepen
- leg de pannen indien mogelijk op de plaatsen waar altijd al broedparen voorkwamen
- geef anders de voorkeur aan daken in de omgeving van broedende Gierzwaluwen
- denk er aan dat de hellingshoek groot genoeg is voor het aan- en afvliegen van de Gierzwaluwen
- biedt altijd enkele pannen tegelijk aan met bijvoorbeeld een tussenruimte van ongeveer een meter.

Nestkasten

Het bezettingspercentage bij nestkasten lag hoger dan bij dakpannen. Wat voor typen er waren gebruikt, viel niet uit de gegevens op te maken, zodat het succes van een bepaald type niet kon worden gemeten. Waarschijnlijk doet dat er ook niet zoveel toe, aan- en afvlegmogelijkheden zijn het belangrijkste. Een kast moet hangen en er is dus vrije ruimte. Deze factor zou dan ook wel eens de goede bezetting kunnen verklaren. Jammer genoeg zijn er niet altijd mogelijkheden voor het ophangen van kasten. Een zeer optimistisch geluid kwam uit Groningen, waar gemiddeld 75% van de kasten zou zijn bezet. Helaas werd niet gemeld hoeveel van die kasten er aanwezig waren. Van een serie van vijftientig nestkasten in Ede, die in 1990 waren opgehangen, waren er drie bewoond, maar er waren meer kasten door onvolwassen vogels bezet.

■ D. A. Jonkers, Koggewagen 3, 1261 KA Blaricum.

GERAADPLEEGDE EN AANBEVOLEN LITTERATUUR:

- Bromhall, D. (1980): Devil birds. The life of the swift. Hutchinson & Co. Ltd., London.
- Fuchs, H. (1988): Bescherm de Gierzwaluw. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 57.
- Glutz von Blotzheim, U.N. & K. Bauer (1980): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 9. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Lack, D. (1973): Swifts in a tower. Chapman & Hall, London.
- Osleck, E.R. (1986): Bedreigde en karakteristieke vogelsoorten in Nederland. Vogelbescherming, Zeist.
- Teixeira, R.M. (red.) (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Weitnauer, E. (1980): Mein Vögel. Oltingen.
- Weljden, W.J. van der (1974): Gierzwaluwen van Amsterdam in gevaar. Het Vogeljaar 22 (3): 765-770.

Neststenen

Het gebruik van neststenen heeft nog maar op weinig plaatsen ingang gevonden. Dat is ook niet zo vreemd. Het uithakken en plaatsen van stenen om in te metselen zullen bewoners niet als prettig ervaren. Het hoge bezettingspercentage (22,5%) in aanmerking genomen valt er alles voor te zeggen om bij vervangende nestgelegenheid in eerste instantie aan neststenen te denken. Amstelveen pakte de zaken voortvarend aan. Acht kopgevels werden elk van zeven neststenen voorzien. De Gierzwaluwen lieten het afweten en Huismussen bezetten de stenen. Op plekken waar de stenen kennelijk niet goed waren bevestigd en uit de muur waren gevallen, gingen Kauwen nestelen. Hoe lang het kan duren voordat tot vestiging in neststenen wordt overgegaan blijkt uit de situatie in Bleiswijk. In 1984 werden daar drie neststenen ingemetseld. Aanvankelijk werden deze door Spreeuwen bezet. Het duurde tot 1988 voordat Gierzwaluwen de stenen gingen gebruiken en pas in 1990 bezetten twee paren deze lokatie. Gegevens uit Rockanje wijzen erop, dat in een gunstige situatie ook onmiddellijk tot nestelen kan worden overgegaan. Daar waren meteen al in het eerste jaar na het aanbrengen van neststenen tien van de twintig stenen bezet. In de daarop volgende jaren steeg de bezetting tot 100%.

Conclusie

Concluderend kan worden gesteld, dat het wel degelijk zin heeft om vervangende nestgelegenheid voor Gierzwaluwen aan te bieden. Afhankelijk van de mogelijkheden zouden in volgorde van belangrijkheid neststenen, nestkasten en pas daarna nestpannen moeten worden aangeboden. Naar de effectiviteit van nestpannen, mits onder de juiste condities gelegd, zou meer onderzoek moeten worden verricht. Bij nieuwbouw, maar ook bij renovaties en restauraties zou als standaard in het bestek moeten worden opgenomen dat er kunstmatige nestgelegenheid wordt aangebracht. Op de totale bouwsom zijn de kosten te verwaarlozen. Mocht het niet tot vestigingen van Gierzwaluwen komen, dan kunnen soorten als Zwarte Roodstaart, Huismus of Spreeuw daarvan profiteren.

Voor vogelwerkgroepen, -wachten en anderen die zich met natuurbescherming bezighouden ligt nog een grote taak te wachten. Het in kaart brengen van de gierzwaluwlokalities, overleg met de gemeentelijke overheden en voorlichting geven aan projectontwikkelaars, architecten, woningbouwverenigingen en niet in de laatste plaats aan het publiek.